

SIYASİ BİLİMLER ve HUKUK

OSMANLI TÜRK REFORMLARININ (İSLÂHAT HAREKETLERİNİN) BİR BATI DEMOKRASİSİ DOĞURMA ÇABALARI

Prof. Bahri SAVCI

GİRİŞ

Batının, kendisine mahsus hayat şartlarından bir «Batı Demokrasi» meydana gelmiştir. Bu şartlar Osmanlılarda olmamıştır. Bu sebeple, onlar, Batı Demokrasisine kolayca geçememişlerdir. Geçmeyi denedikleri zaman da, bu, bir şekil demokrasisi olmuştur. Mustafa Kemal'den 1961 Anayasası'na ve 1965 seçimlerine kadar da, bir demokrasinin temeldeki şartlarını da hazırlamağa uğraşmaktadır. Fakat hem fikir unsurlarında, hem de ekonomik sosyal yapı unsurlarında, gerekli bütün şartlar yaratılmadığı için, bugün de, bu demokrasinin yerleşme problemleri bitmemiştir. Hem Osmanlılarda hem de bugünkü Türklerde Batılı anlamda bir burjuvalaşma, bir sanayî devrimi, bir ileri sanayileşme hareketleri gerçekleşmemiştir, olmamıştır. Bundan ötürü de, sosyal iktidarın sınırlandırılması; ve iktidarın merkezî hükümdarlıklardan, burjuva ile ayniyet kazanmış olan soyut millet antitesi eline geçmesi, onun temsilcileri eliyle uygulanması anlamında bir liberal burjuva demokrasisi kurulamamıştır. Böyle bir liberal burjuva demokrasisinin hürriyet yelpazesi de mevcut olamamıştır. Bu yüzden de, fakir, yoksul, ezilmiş sınıfların örgütlenmesi ve bu demokrasiyi bir sosyal muhteva ile doldurması da mümkün olamamıştır.

Ama, hem Osmanlılar, hem de bilhassa bugünkü Türkler, Batının sanayileşme hareketlerinin ürünleri olan sosal, ekonomik, siyasal düşüncelerden etki almışlardır, almaktadırlar. Bu sebeple, kendi teokratik mutlakiyetlerini değiştirmeye teşebbüs etmekten geri kalmamışlardır. Osmanlılar, Batılı siyasal düşüncelerden ve

kurumlardan etki alarak, bazı insan hak ve hürriyetleri kavramlarına yükselmişlerdir. Yâni idarî islâhatlar yapmışlardır. Siyasal yapıyı değiştirmişlerdir. Meşrutî monarşiye geçebilmişlerdir. Mustafa Kemal Türkleri de, idarî, siyasal modernizasyonu zihinlere ve toplum yapısına kadar uzanmışlardır. Vaktiyle yapılamamış sanayî devriminin bıraktığı boşluk içinde, bir sanayileşme hareketlerine girmişlerdir. Laik zihniyeti, laik toplum yapısını gerçekleştirmeğe uğraşmışlardır. Bu sebeple de, buna dayalı olarak devlet yapısını değiştirebilmişlerdir. Cumhuriyet şekli altında bir demokrasi kurmuşlardır. Sanayileşmenin getirdiği fikirlerin etkisi ile de, bu demokrasi içine bir sosyal muhteva koyma yollarını aramışlardır. 1961 Anayasası Türkiyesi içinde de, Fransız İhtilâlinin liberal burjuva demokrasisinden ötesini düşünmeyenler ile, sanayileşmenin yeni şartlarını ve bunun gerektirdiği demokrasi biçimini ve ruhunu arayanlar savaşmaktadırlar. Bu savaşın hangi tarihlerde, hangi safhaya varacağını, kesin olarak tayin etmek zordur. Fakat Türkiye'yi liberal burjuva demokrasinin şekli oyunları içinde tutmanın mümkün olamayacağını söylemek mümkündür. Türkiye, ilkel tarımsal hayat biçimi bir hayat sürmekten kurtulmak yolu üstündedir. Avrupa Sanayi devriminin iç ve dış şartlarından da uzaktadır. B usebeple, mutlaka bir başka yolla bu ilkel tarımsal hayat biçiminden kurtulup sanayileşme zorundadır. Ve bu yüzden de, mutlaka, kendi sanayileşmesinin gerektirdiği bir siyasal düzen de bulmak zorundadır.

Türkiye'nin, Osmanlılar devrinden itibaren, bu safhaya nasıl geldiğinin ana hatlarını göstermek istiyorum. Bunu, birkaç sahife içinde yapmak çok zordur. Fakat bu gelişmeyi, köşebaşları taşlarını işaret ederek göstermeğe çalışacağım, bunu da daha anlaşılır bir biçimde verebilmek için, önce, Osmanlıların ve Türklerin yöneldiği Batı Demokrasisi üzerinde kısaca durmak gerekir. Ondan sonradır ki, Batı sosyal yapısı ve demokrasisi gelişmelerine bir miktar geriden bir paralel çizmeğe uğraşan Osmanlı - Türk reform ve islâhat hareketlerini, daha aydınlık olarak kavramak mümkün olur. Bugünkü demokrasi savaşının yönünü de, gene bu suretle daha açık olarak görmek mümkün olabilir.

I — BATI DEMOKRASİSİNİN MEYDANA GELİŞİ VE ANLAM :

Batı'da, demokratik idée'nin ve hatta demokratik kurumların kökleri çok eskidir. Fakat çağdaş demokrasi, nisbeten daha yeni bir iktisadî sosyal, siyasal oluşun ürünüdür.

Kral ile ticaret - zanaat, sanayî erbabı çelişerek derebeyliği yıkmıştır önce. Fakat derebeylik yıkıldıktan sonra kral pek kuvvetlenmiştir. Hem insan hayatının her safhasına hem de iktisadî hayatın her safhasına karışmıştır. Onun bu mutlakiyetine karşı, bu sefer, yeni burjuva sınırı ve «iktisadî hayatın ancak kendi kanunlarına tâbi olması», «insanın tabiî haklarının dokunulmazlığı» prensiplerini ileri sürerek, bir tahdit getirmiştir. 1789 ile, iktidar, tamamiyle gitmiştir. Böyle bir Batılı demokrasi doğmuştur. Daha derebeylik çağı yaşanırken, şehirleşme meydana gelmiştir. Şehirlerde de, bir ticaret, zanaat, hatta sanayî erbabı türemiştir. Memleket - içi ve memleketlerarası ticaret, mübadele hayatı gelişmiştir. Ticaret, zanaat, sanayi hayatı ise, bütün ülkede benzer, yeknesak kuralların uygulanmasını ister. Ayrıca, bu hukuksal kuralların sağlamlığından gelen istikrar ister. Yâni şehirlerde türeyen yeni ticaret, zanaat, sanayî erbabı, ürünlerinin imâl, mübadele, satma, gümrükleme safhalarını idare edecek düzende, kendi lehinde bir istikrar ve yeknesaklık, benzerlik ister. Oysa ki, her derebeyi, kendi bölgesinde, ayrı bir düzen uygulamaktadır. Hem istikrar, hem yeknesaklık olmamaktadır.

Bu istikrar ve yeknesaklığı, derebeylerinin de süzereni olan merkezdeki kiral sağlayabilirdi. Şehirleşmenin ürünü olan sınıflar, bu gerçeği gördüler. Bu sebeple, merkezdeki kırallarla birleşip derebeyliği tasfiye ettiler. Bu suretle de, bütün ülkeye şâmil yeknesak ve istikrarlı bir sanayî, ticaret düzeni sağlandı.

Fakat bir süre sonra, bu yeni sınıf, bu yeni düzenden de şikâyete başladı: gücü artan merkeziyetçi kral, insan hayatının ve iktisadî hayatın her safhasına karışıyordu. Bu mutlakiyeti de yumuşatmak gerekirdi. «İktisadî hayatın tabiî kanunları ile «tabii hukuk» kavramları, bu işi yaptı: «Kral, iktisadî hayata karışmasın. O, kendi tabiî kanunlarına göre değişir.» dendi. «Beşerî şahsiyetin müdahale edilemeyecek bir alanı» vardır, dendi.

Bu suretle, merkeziyetçi mutlakiyet otoritesine, iki yönden sınır geldi. İktidar, Tanrısal bir güç olarak bir kraldadır. Fakat bu iktidar, tabiî hakların ve iktisadî hayata karışmamalıdır. Karışmaz. Böylece demokrasi bir sınırlı iktidar fenomeni olduğundan bu sınır, gelecekteki demokrasinin ilk safhasını da getirmiş oldu. Bunun arkasından, yâni iktidarın beşerîliği kavramı da geldi: İktidar, Tanrısal bir kaynaktan Krala tevdi edilmiş bir güç değildir; millet manevî kişiliğinin genel iradesidir. Bu da, iktidarın millî hakimiyet esasına göre kavranmasıdır ki, Fransız ihtilâli ile, çağdaş

demokrasiyi Kıt'a Avrupa'ya getirme teşkil etmiştir. Bu demokrasi, önce, bir liberal burjuva demokrasidir. Temel konsempsiyonu, soyut bir «İnsan hakları» fikri ile, derebeyliği ve merkeziyetçi krallığı tasviye eden yeni burjuva sınıfının maddî, fikrî, moral varlığını koruma ve geliştirme fikrine dayanır. Bu felsefî konsempsiyona dayalı bir siyasal mekanizma kurar: Artık, egemen olan millettir (millî hâkimiyet prensibi). Millet bu egemenliğini bizzat kullanamaz, temsilcileri eliyle kullanır (temsilî hükûmet sistemi). Bu temsilciler, esas itibariyle genel - devrî eşitçi siyasal rekabete dayalı bir seçimle gösterilir (genel seçim prensibi). Bütün iktidar bir merkezde toplanmaz. Temsilî hükûmet esasına göre çalışan türlü devlet organları elinde toplanır, türlü devlet organları eliyle kullanılır (iktidarların ayırımı prensibi). Devlet yetkilerinden olan yasama ve yürütme yetkileri, birbiri üzerinde karşılıklı aksiyonda bulunan ayrı devlet organları tarafından, birbirleriyle işbirliği esasına riayet ederek kullanılır. (Parlmanter sistem). Devlet yetkilerinden yargı yetkisi ise, bağımsız yargı organı tarafından kullanılır (yargı bağımsızlığı prensibi). Bütün devlet organları, başta Anayasa olmak üzere, yasaların emri içinde hareket eder (yasa egemenliği). Bu yasalar, beşerî esaslara dayanır (Laik mevzuat prensibi). Böyle bir siyasî fikirler demetine dayalı Batı siyasal mekanizmasının ifade ettiği bu demokrasi, gittikçe bir sosyal muhteva ile de doğmuştur. Fakirin, yoksulun, sanayî devrimini yapmış kapitalist burjuva tarafından sömürülen sınıfların ekonomik ve sosyal haklarına dayalı bir sosyal demokrasi olmağa yönelmiştir. Bu sosyal demokrasi, bir yanda emekçi sınıfının egemenliğine dayalı bir siyasal mekanizma kazanırken (Rus İhtilâli ile) bir yandan da, siyasal rekabet esasında bir genel seçimden çıkan klâsik siyasal şekil içinde gelişmiştir. İşte, Osmanlıların ve Türklerin yöneldiği Batılı demokrasi-nin anlamı ve icrası bundan ibarettir.

II — OSMANLI İSLÂHAT HAREKETLERİNİN BÖYLE BİR BATI DEMOKRASİ-Sİ YARATMA SAFHALARI VE AMELİYELERİ :

Osmanlı Türkleri, 18 inci yüzyıldan itibaren Batılılaşma yolu içine girmişlerdir. Bu yolda ilerleyerek, Türkler bugün, az çok bir sosyal muhteva ile dolu bir demokrasi kurma çabası içindedirler. Buraya da şöyle gelmiştir.

1 — Osmanlılarda esas itibariyle, Halife - Sultan egemenliğinde bir teokrasi şartları ve onun kapalı düzeni var olmuştur. Türkler, Orta Asya'dan otoriter bir devlet konsempsiyonu ile

hareket etmişlerdir. İslâmiyet ile, bu otoriter devleti teokratik bir mutlakiyet haline getirmişlerdir. Buna göre: yeryüzünde herşeyin sahibi Tanrı'dır. O, iktidarın da sahibidir. Bu sıfatla, onu yeryüzünde kullanacak olan kominlerin emrini göstermiştir. Bu, önce Peygamberdir. Sonra onun Halifeleridir. Nihayet, bu, Osmanlı Halife - Sultanıdır. Halife - Sultanın iradesi, bu itibarla, Tanrı iradesi gibi mutlaktır. Teb'anın ona ortak olması veya onu sınırlaması söz konusu olamaz.

Bu islâmî felsefe, bu mutlakiyeti bozacak fikirleri ve prensipleri kabul etmez. Halife - Sultan mutlakiyetini bozacak düşünceler, İslâm Devleti için bir değer ifade etmez. Bu itibarla, batı fikirleri ve kültürü bu İslâm Devletine nüfuz etmemelidir. İlmiye sınıfının temsil ettiği, ifade ettiği şeriat her ihtiyacı karşılamağa yeter. İlmiye sınıfı, adaletede de, merkezî ve mahallî idareye de, eğitime ve öğretime de, bu şeriatı uygulayarak herşeyi idare eder. Kılıç erbabı (ordu) onun yardımcısıdır. Bu ikisi, bir teokrasi felsefesi içinde, dışa kapalı bir hayat biçimi yaşatırlar, Halife - Sultanın teb'asına..

İşte Osmanlı Türkleri, İmparatorluklarını kurarken, geliştirirken böyle bir görüşe sahip idiler. Bu görün dolayısıyla, batı fikirlerine ve kültürüne, iradî olarak uzak kalıyorlardı. Kapalı bir fikir hayatı yaşıyorlardı.

İslâmî İmparatorluk zamanında 18 inci yüzyıl içlerine kadar olan devrede böyle bir koyu islâmî felsefe egemen olmuştur. Buna göre, Batı ruhları karanlıkta kalmış münkirlerden kuruludur. Vaka, onların da, kendilerine göre bir felsefeleri, bilimleri, edebiyatları vardır. Fakat, bu, İslâmî Osmanlı İmparatorluğu halkı için bir bid'attır. Bu itibarla bir değer ifade etmezler. İslâm halkı, bunlardan korumak gerekir.

Fakat, Osmanlı orduları, Batı ve Kuzey dünyası önünde boyuna gerilemektedir. Bu gerileme 1683 de Viyana duvarları önünde başlamıştır. 1699 da Osmanlılar Avusturya Devleti önünde, ilk defa büyük mağlubiyet muahedelerini imzalamışlardır (Carlovitz) ve ilk defa münkir (infidel) düşmana, kendilerince islâm saydıkları büyük bir arazi bırakmışlardır. 1817 de de Pasarofça (Passarovitz) muahedesiyle, gene büyük bir arazi bırakmışlardır. Bir kelime ile Avusturya ve Rusya önünde gerilemişlerdir.

Osmanlılar bu gerilemenin sebebini, askerî ve teknik bilgi alanında, Batı'ya göre geride kalışta görmüşlerdir. Bu sebeple, Osmanlı ordularının bu askerî ve teknik zaafını giderecek askerî reform-

lar yapmak ihtiyacını duymuşlardır. Rusya'daki Büyük Petro örneği de, bir Batılılaşmağa ve modernizasyona girişilirse, eski kuvvetin kazanılacağını hissettirmiştir.

1 — Rejimin Bünyesine İnmeyen İlk Reform Hareketleri :

Bu sebeple, bu devrede, askerî islâhata girişilmiştir. Bunun için de, Batının uygarlık ve eğitim yollarını bulup, Türkiye'ye uygulamak imkânları araştırılmıştır.

A — *Damat İbrahim Paşa Devri : 1718 - 1730 :*

Bu cümleden olmak üzere ilk matbaa ile birlikte ilk tercümcilik (Astronomi ve tıp kitapları tercüme edilmiştir) ilk tiyatro, ilk Fransız usûlü bir hayat biçimi başlamıştır. Denizciliğe yenilik getirilmek istenmiştir. Fakat 1730 da Ulemâ ve Yeniçeriler, bu Batıyı tanıma akımını küfür sayıp, Sultanı devirmiş ve yenilikçi veziri Damat İbrahim Paşa'yı katletmişlerdir. (Patrona İsyanı).

B — *İbrahim Paşa'dan Fransız İhtilâline Kadar: 1730 - 1789 :*

Ama, batıyı araştırma akımı sürmüştür: Batı siyasal rejimlerini, askerî usûllerini, sivil idaresini incelemeye son verilmemiştir. Hendesehane (school of geometry) açılıp, mühendislik ve topçuluk eğitimi geliştirilmiştir (1789 a kadar).

Bununla beraber, fikirler, felsefeli edebiyatlar alanında bir ciddi batılılaşma olmamıştır bu devrede. Batıdaki büyük fikir hareketleri, sanat, müzik gelişmeleri tanınmamaktadır.

C — *Selim III : 1789 - 1807 :*

İşte, Batıyı Batı yapan fikirlerden böyle uzak yaşarken, batıda, bu fikirler, Fransız İhtilâlini yaratmıştır. Fransız İhtilâlinin hürriyet fikri; hürriyeti tanzim eden Anayasa, temsilî hükümet, kanunun egemenliği, laik otorite ve laik mevzuat gibi kurumları, Osmanlıları, etkilemedi. Çünkü, hürriyet kelimesi, onlar için, ancak, esirliğin karşıtı olarak biliniyordu.

İhtilâlin eşitlik fikri de Osmanlıları etkilemedi. Çünkü, Osmanlılarda insanlar arasında zaten, İhtilâl öncesi Avrupasındaki gibi bir imtiyazlı sınıflar ve sosyal ayrımlar yoktu. Osmanlılarda ekonomi, zaten gelişmemişti ki, insanlar arasında farklar da yaratsın... Bu sebeple, imtiyazlı sınıfların akla getirdiği eşitlik kavramı da on-

ları etkilememiştir. İhtilâlin kardeşlik fikri de, Osmanlıların şubesi olan gayrimüslim ırklarda milliyetçilik hareketi olarak etki yaratmıştır.

Bununla beraber, ihtilâl ile birlikte, fikirlerin Osmanlılara sırayeti yolları genişlemeğe başlamıştır.

İhtilâl yılı tahta geçen Selim III, Batının hükümet sistemleri, toplum fikri, siyasal düşünceleri üzerinde bilgiler edinmeğe uğraşmıştır. İmparatorluğun zaafının sebeplerini, reforme edilmesinin yollarını araştırmıştır. İlk sebep ve çare olarak da ordu üzerinde duruldu. Eski ordunun yenilenmesi zor görüldüğünden yepyeni bir ordu kuruldu: Nizam-ı Cedid Bazı idarî ve malî islâhat yapıldı. Fransızca eğitimi başlatıldı ve geliştirildi. Diplomatik münasebetler alanında yeniliklere gidildi.

Fakat, nihayet Selim III ve onun askerî reform eseri olan Nizamı Cedid, reaksiyonerler önünde eğilmek zorunda kaldı. İlmiye sınıfı, işlerin halâ kötü gitmesinin sebebini, Nizamı Cedidin kurulmasında görüyordu. Halâ devam eden eski Yeniçeri ordusu da, bu yeni ordu dalından endişe ediyordu. Nihayet, 1807 de eski ordu isyan etti. (Kabakçı Mustafa İsyanı). Padişah, Nizamı Cedidi lağvederek tahtını kurtardı. Fakat İlmiye ve Yeniçeriler, padişahı, genede affetmediler: Onu, Kur'anda teyit edilmiş dinî prensiplere karşı faaliyet göstermekle suçladılar. Ve onu da düşürdüler. Reformcu vezirler kaçtılar veya öldürüldüler. Bu suretle reform hareketleri 1807 yazında durmuş oldu.

D — (Alemdar Mustafa Paşa) :

Fakat, 1808 den itibaren, reformculuğu Alemdar Paşa ele almıştır. Eski bir Yeniçeri idi. Fakat Tuna nehri boyundaki kumandanlık merkezi, reformcuların ve payitahttaki eski rejim aleyhdarlarının bir merkezi olmuştu. 1808 yazında İstanbul üzerine yürüyüp iktidarı aldı. Mahmut'u hükümdar yaptı. Nizamı Cedidi yeniden kurdu. Anadolu ve Rumeli âyanını bir İmperial Mecliste (landowners of Anatoli and Rumeli) topladı. Onlara, Yeniçeri ordusunun reorganizasyonu programını sundu. Bir de onlarla Padişah arasında «Senedi İttifak» imzalattı.

İşte kanatımızca, bu vesika, Tanrısal Devlet telâkkisinde açılmış ilk gediktir. Herşeye kadir ve hiç birşey ile sınırlanmayan, kudretini kendinden ve Tanrıdan alan Tanrısal devlet telâkkisinden yeryüzü maddî kuvvetlerine dayalı ve yeryüzüde taahhüt ve sınır-

ları olan bir yeryüzü beşerî devletine geçişin ilk işaretidir. Bu suretle bu vesika, siyasal iktidarın demokratize edilmeğe başladığını gösteren ilk vesika olmaktadır. Artık açılan bu gedikten içeriye, yeni fikirler girecek ve bir Batı demokrasisi devletine geçilmeğe uğraşılacaktır.

Gerçekten bu vesika ile, Sultan, Âyana güven ve himaye vaatmedi. Artık Sultanın iktidarını kullanan Sadrazam ile saray memurları Anadolu ve Rumeli'ndeki Beğlerin güvenliğini ihlâl etmeyecektir, tehdit etmeyecektir. Âyan, kendisini tehdit eden ve hükümdar iktidarının suistimalini teşkil eden bu gibi tehdit ve ihlâl fiillerini gözleyip, padişaha şikâyet edecek. Buna karşı, âyan da, Sultana sadakat vaatmiştir. Artık, Âyan elindeki maddî güçlerle, taşrada sarsılmış bulunan Sultanın otoritesinin devamını sağlayacaktır.

İşte bu vesikanın anlamı ve önemi şuradadır:

i — Artık Tanrıdan başka bir yere dayanmayan Tanrısal iktidar kavramı yıkılmıştır. Hükümdar, artık, sadece Tanrıya dayanarak rejimini sürdüremez. Hükümdarın rejiminin ve iktidarının sürebilmesi için, Tanrıdan başka bir yeryüzündeki âyanın maddî desteğine dayanmak safhası gelmiştir. Bu, iktidarın, Osmanlı kafasında gökten yere indiğinin anlaşılması demektir.

ii — Bu vesika ile, sınırsız Halife - Sultan iktidarı kavramı da yıkılmıştır: hükümdar ve onun iktidarını kullanan Sadrazam ve saray memurları, Anadolu ve Rumeli Âyanına karşı, istedikleri fiilleri icra edemezler. Onların fiilleri, Âyanın güvenliği security ile sınırlıdır. Onlar, Âyanın bu güvenliğini bozacak fiiller yapamazlar. Âyanın, kendi güvenliğini bozacak fiilleri teşhis, tesbit ve şikâyet hakkı vardır. Yâni, iktidara konmuş sınırı kontrol hakkı vardır.

Bu vesika, uygulanmamıştır. Ama, iktidar kavramına bir «beşerî desetek», «beşerî sınır» kavramları getirmiştir. Bu suretle, Batıda iktidarın, «ekonomik hayata», «insan hakları alanına» müdahale edememesi suretiyle sınırlanmasına benzer bir olay teşkil etmiştir.

E — Mahmut II :

Yeniçeriler, birkaç ay içinde, Alemdar Paşayı tasfiye ettiler. Padişah, Osmanlıların hayatta biricik yaşayan rüknü olduğu için

kendini kurtarabilirdi. «sole surviving prince of the Ottomans» bir süre bekledikten sonra, reform bayrağını o eline aldı. Önce, Anadolu ve Rumeli'nde, merkezî idarenin otoritesini kurdu. Kendisini, tekrar, bütün iktidarın kaynağı haline getirdi. Yeniçerileri lağvet-ti. 1826. Yeni bir askerî reform, yepyeni bir ordu kurdu. Eski ordu ile Ulemânın nüfuzunu kaldırdığı ve kendi otoritesini kurabildiği için, bir «aydınlık despotizm devri» içinde 1826 - 1839 yeni reform-lara başladı.

i — Yeni ordunun ve yeni sivil idarenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere okullar açtı: Kara, deniz mühendislik okulları, tıp okulu, saray muzikası mektebi, harp okulu, modern ilimlerin Türkçe terminolojileri tesbit edildi. Orta kademe okullar açıldı.

ii — Devlet ve idare hayatında kullanılacakları yetiştirmek üzere Avrupa'ya talebe gönderdi.

iii — Sivil idareyi islâh etti. Büyük bir merkeziyetçilik kurdu. Merkezî hükûmet staff ve stürüktüründe yenilikler yaptı. Bakanlıklar teşkilâtı kurarak, guruplar üzerine dayalı bir sivil teşkilâtı meydana getirdi. Yâni Meclis-i Vükelâ, Meclis-i Has, Meclis-i Dar-i, Şura-yi Askerî, Meclis-i Vala-i Ahkâm-ı Adliye kurdu.

iv — İlk defa olarak kitle haberleşme vasıtaları getirdi: Memur Sultanın politikasını, ve maksatlarını bildiren gazete meydana getirdi. Posta İdaresi kurdu.

v — Memurların kılık kıyafetlerini ve çalışma odalarını Avrupa bürokrasi usûllerine göre düzenledi.

vi — Dil öğrenilmesine önem verdi.

vii — Feodalizmi kaldırdı.

viii — Bazı ferdî haklar getirmişti: Angarya ve musaderenin kalkması, mülkiyetin korunması, bütün bu reformlar kanun önünde eşitlik, muhabere hürriyeti, din hürriyeti gibi, Mahmut II Batıya yönelmek istemiştir. Ama, bunu tam yapamamıştır. İktidara sınırlı bir kişi hakları sistemi getirememiştir. Çünkü, Osmanlı toplumu, halâ, ulemanın etkisi ile Batıya yönelmeyi küfür sayar. İnfidel olma sayar. Yeni eğitim müesseselerinin yanında medrese gibi eski eğitim müesseseleri, sivil yeni mahkemeler yanında, eski Şer'îye Mahkemeleri de devam eder. İlmiye sınıfı, halâ, eğitim ve adalet işlerine egemendir. Olan şudur :

Senedi İttifakın, Tanrısal iktidar kavramını kırıp, iktidara bir yeryüzü sınır ve yeryüzü desteği getirme gelişmesi hemen durmuştur. Osmanlı Devlet prensibi, «dinci mutlakiyet otoritesi prensibi» olmakta devamdadır. Her ne kadar, idarede yaşama tarzında Batılılaşma başlamışsa da, devlet düzeninin kuralları, gene de dinîdir. Devlet iktidarı da mutlaklıktır. Çünkü, bu dinci mutlakiyeti ayakta tutan feodalite kırılmış ise de, Ulemanın etkisi ile, toplum dincimuhafazacı niteliğini muhafaza eder. Merkezî icranın ve idarenin rasyonelizasyonları da, padişahın mutlakiyetini takviyeye yaramıştır.

Bununla beraber, 19 ve hatta 20 nci yüzyılda gerçekleştirilecek birçok reformların ana çizgileri de ortaya konmuştur.

2 — Rejimin Bünyesine Ciddi Etki Getiren Reformlar: «Gülhane Hattı» ve Tanzimat

Nitekim, 1839 da ilân edilen Gülhane Hattı Şerifi, artık rejimin bünyesine etki getiren reform yolunu açmıştır: Padişah Abdülmecit ile Hariciye Nazırı Reşit Paşa işbirliği ile... Bu suretle, Fransız İhtilâlinin fikirleri gelmeğe başlamıştır. Gerçekten bu Hattı Şerif ile açılmış bulunan devreye Tanzimat denir. Reorganisation bu devrede de başta bizzat Gülhane Hattı vasıtasıyla devlet ve rejim bünyesine inen ve Batılı fikirlerden mülhem olan reformlara girişilmiştir: Bunlar şunlardan ibarettir:

1 — Açık Bir İnsan Hakları Doktrini ve Bununla Sultan Mutlakiyetini Sınırlama :

i — Bu devreyi açan Hattı Şerif «Noble Rescript» önce bir Batılı İnsan Hakları doktrini getirmiştir: Müslüman veya Hıristiyan, bütün teb'a kanun önünde eşittir. Hepsinin, hayat, hürriyet, şeref hakları vardır. Kimse, mahkeme kararı olmadan cezalandırılmaz.

İşte bunlar, Fransız İhtilâlinin etkisi halinde, bir insan hakları doktrininin Osmanlılara gelip onları, demokrasiye doğru itişidir.

ii — Bu haklara, herkes, bizzat Sultan da riayet edecektir. Etmeyenler, -bizzat Sultan bile olsa. Tanrının lâneti ile cezalanacaktır. (Bu insan hakları doktrini, 1856 da yeni bir İslâhat Fermanı ile genişletilerek teyit edilmiştir.

İşte bu da, moral bir müeyyide altında bile olsa- Devlet iktida-

rının, Sultan mutlakiyetinin sınırlanmasıdır. Bu sınır yoluyla demokrasileşmeğe gidişin başlangıcıdır.

iii — Sultan, bu hakları kuvvetlendirecek yeni kanunlar koyacaktır. İşte bu da, âdeta bir Anayasa kuralı ile devlete beşerî mükellefiyetler yüklemidir.

2 — Beşerî Esasta Teşri :

Tanzimatta, Mahmut II'nin kurduğu meclis «High Council of Jodiciol Ordinances» genişletilmiştir. Bu meclis, hattı şerifte adı geçen hakları kuvvetlendirecek yeni kanunları müzakere edecektir, yapacaktır. Padişah da, tasvip edip kanunlaştıracaktır. Bu meclis üyeleri, düşünce ve söz hürriyetine sahiptir.

İşte bu da, devleti, modern devlette beşerî yol ile teşri yapma kapısının açılmasıdır. Vakıa, bu meclis, temsilî bir organ değildir. Ama, beşerî esasta adeta bir Anayasa zikredilmiş alanda teşriî başlangıç bir organdır. Bu itibarla, devletin demokrasileşmesine giden bir adımdır. Nitekim, Ceza Kanunu ile Ticaret Kanunu yapmıştır.

3 — Beşerî Esasta Adalet :

Bu devrede yeni esaslara göre ticaret mahkemesi kurulmuştur. Bu suretle, Tanrısal kurallarla hareket eden adalet yanında, beşerî esasta bir adalet terakki etmiştir.

4 — Halk Rızasına Dayanma Eğilimi :

Bu devrede taşra Eşraf Meclisleri kuruldu. «The Assembly of» bu, her vilâyetten gelecek eşraf ile kurulur. Bu meclis, Meclisi Ahkâmı Adliye ile istişare edecektir. Ama işlememiştir. Bunun üzerine, taşranın fikrini, seyyar komisyonlarla öğrenmek yoluna gidildi.

Bizce, bu, beşerî esaslara göre devleti idare ederken ve teşri yaparken, halk rızasına dayanma eğilimini ifade eder ki, bu suretle, toplumun ve devletlerin demokrasileşmesine bir adım daha atılmış olur.

5 — Seçime Giden Yol: Seçilmiş İdare Meclisleri :

Gene bu Tanzimat devresinde Osmanlı demokrasisini bir Meşrutiyet halinde kurmanın ön adımı atılmıştır: 1868 de, vilâyetlerde,

seçimden gelen İdare Meclisleri kurulmuştur. Bunlar, vilâyetlerdeki idarî işleri müzakere organı olacaktır. Fakat 8 yıl sonra kurulacak Meşrutiyet Parlamentosunun seçimden gelen dalını seçmede, bu mahallî idare organları, ikinci seçmen rolü oynayacaktır. Bu suretle, Osmanlılarda, seçime giden yol, daha Tanzimatta başlamıştır.

6 — Kuvvetler Ayrımı Esasını Arama: İptidaî Bir Parlamento Gibi Müzakere Organı :

Gene aynı yıl (1868) Şûrayı Devlet kurulmuştur. Bu, seçimden gelen bir temsilî organ değildir. Fakat Devlet Bütçesini inceliyecektir. İslâhat mazbatalarını müzakere edecektir. Nitekim bu kurum, müzakere, karar ve denet organı olmuştur. Bu suretle, gelecek parlamento fikrine alışmayı sağlamıştır. Ayrıca; icra - teşrî - kaza görevlerini birbirinden ayırma eğilimi ortaya çıkmıştır. Kaza bağımsızlığına gidilmiştir. Teşrî, icraya bağlanmaktan kurtulmuştur. Bu da, kısa bir süre sonra gelecek Meşrutiyeti hazırlayan reformlar cümlesinden olmuştur.

Fakat, devletin teokratik tabiatı, şeriat devam etmektedir. Padişahın şahsındaki dinî mutlakiyet otoritesi, esas strüktürünü muhafaza etmektedir. İktidarın Halife - Sultana mutlak olarak aidiyeti fikri, bunun bir başka organla paylaşılmıyacağı fikri devam etmektedir. Temsilî organ, padişah kontrolü dışında bir organ düşünülemez. Bütün reformlar, henüz devletin siyasal tabiatına bir değişiklik getirememiştir. Ancak, artık, keyfiliğin yerini, kanunîlik almaktadır; güvensizliğin yerine, güven gelmektedir. Müeyyidesi olmamakla beraber, insan hakları doktrini ve bunun iktidara bir sınır oluşu gelmektedir. Teokrasiye ve şeriata rağmen beşerî esasta mevzuat ve adalet gelmektedir. Halk rızası, seçime giden yollar, müzakere usulü aranmaktadır.

III — REJİMİN BÜNYESİNİ DEĞİŞTİREN REFORM: MEŞRUTİYET :

XIX uncu Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Genç Osmanlılar hareketi (Batının liberal siyasal fikirlerini benimseyenler hareketi) Abdülaziz ile tekrar pek şiddetli olarak başlayan mutlakiyet keyfiliğini, hem nazariyede hem pratikte kaldırma, bir Anayasalı rejim kurma yoluna girdi.

Bu liberal fikirli genç Osmanlılar, Fransız İhtilâlinden gelen ideolojiye göre islâhata girişmek istiyorlardı. Onun için, eski müesseseleri muhafazadan vazgeçmek; devlet rejimindeki mutlakiye-

ti, bir nevi otolimitasyon ile yumuşatmaktan vazgeçip, siyasal rejimi, yeni bir bünye ile değiştirmek istiyorlardı. Bu yeni bünye, Meşrutiyet idi. Büyük bir edebî, fikrî hareket ile Genç Osmanlılar, bu yeni bünyeyi getirecek zemini hazırladılar. 1876 da, Mithat Paşa, yeni Padişah Abdülhamit II'ye, bir Anayasa ilân ettirerek, Meşrutiyeti getirdi.

Meşrutiyet, bir Batı demokrasisini getirmede pek önemli bir reform adımı olmuştur. Çünkü, Batı demokrasisinin şu unsurlarını getirmiştir :

1 — Egemenlik Ortaklığı :

O zamana kadar egemen olan tek kişidir. Şimdi bu egemenliğe halkın da ortaklığı vardır. İktidarın yasama safhasına, halk temsilcilerinin de katılması vardır. Vakıa ilk defa olarak ilân edilen Anayasa göre de egemenlik, esas bakımdan, gene hükümdardadır. Onun, bu egemenliği, halktan aldığına dair bir hüküm de yoktur. Fakat, bu Anayasadan anlaşılmaktadır ki hükümdar, artık, bu iktidara eskisi gibi tek başına sahip değildir: Çünkü halkın temsilcilerinin de katıldığı bir yasamasal müzakere vardır. Demekki, egemenliğe, yasama faaliyetinde halk ortaklığı vardır. İlerleme, güvenlik, zenginlik, bütün kanunların, halkın da katıldığı bir yasamasal müzakere ile yapılmasındadır.

2 — Mutlakiyetin Tasfiyesi :

Gene o zamana kadar, kararlar, tek başına egemen olarak hükümdarın keyfiliği içinde kalırdı ve görevini Anayasadan alan bir organda, mecburî müzakereden geçmezdi. Şimdi kararlar, Anayasada gösterilen, organda gösterilen yolda ve sınırlar içinde alınır ki, bu organ, bu yol ve sınırlar, mutlak iradenin keyfiliğinin tahdidini teşkil ederler. Tahdit olunca da mutlakiyet yoktur artık..

3 — Siyasal İktidarın Sınırı :

Egemen iktidarı bir mutlakiyet olmaktan çıkararak sınır, insan haklarıdır. Tanzimat ve İslâhat Fermanlarında birer prensip olarak ilân edilmiş olan insan hakları, Anayasada, artık, kanunî nitelik kazanmıştır. Bu suretle insan hakları resmen, siyasal iktidarın yasama safhasına bir sınır olarak, modern demokrasiyi doğuran bir büyük kural gerçekleşmiş oluyordu.

4 — Egemenliğin Uygulanma Biçimi: Padişahın Üstünlüğü Esasında Hafif Bir Kuvvetler Ayırımı ve Parlmanarizm :

Bu Meşrutiyete göre iktidarlar arasındaki münasebet, bir hafif kuvvetler ayırımı görüntüsü gösterirler:

a) Yasama, iki meclisli bir Parlamentoaya aittir.

b) Yürütme, tamamıyla Padişaha bağlı bir Bakanlar Kuruluna aittir. Yürütme uzvu içinde Padişah pek etkilidir: Bakanları o seçer, o sorumlu kılar.

c) Bağımsız kaza: Ayrıca, kaza, bağımsız kılınmıştır.

Bu usûl, hafif bir kuvvetler ayırımıdır, hafif bir parlmanarizmdir. Çünkü, padişah pek üstün durumdadır ve yasama - yürütme münasebetlerine de egemendir: Bir kere, yasama, yürütmeyi sorunlu kılamaz. Bakanlar, padişaha karşı sorumludur ancak: Padişah, Mebuslar Meclisinin yasama yetkisine de egemendir. Bu meclis, onun izin vermediği taslakları müzakere ve kabul edemez.

5 — Siyasal İktidarın Deneti :

Vakıa, Mebuslar Meclisi, Bakanları sorumlu kılamaz, fakat, siyasal iktidarın icra safhasını, Mebuslar Meclisinde, halk temsilcileri denetlerler. Bu deneti fiiliyatta o kadar ileri götürdüler ki, Bakanlardan, saray mutbak hesaplarını bile sordular. Sultan onların sert gidişi karşısında korktu ve bu meclisi, 11 aylık faaliyetinden sonra feshetti. 30 küsur yılda, yeni seçim yapılamadı.

IV — HÜKÜMDARIN FİİLÎ MUTLAKİYETİ İÇİNDE DEMOKRASİYE DOĞRU AYDINLANMALAR :

Bu suretle, uygulanmayan bir Anayasa içinde fiilî bir mutlakiyet devri açıldı. Bütün iktidar, gene hükümdarın ellerinde kaldı ve bütün kararlar, onun tek mutlakiyet iradesinin ifadesi olarak alındı. Bu bir despotizm idi. Mahmut II'nin despotizmi gibi, merkezi iktidarın rakipsiz, ortaksız gücünü meydana getiriyordu ve gene onun gibi reformculuk hareketlerine devamı da ifade ediyordu. Çünkü, Abdülhamid de, imparatorluğunu kuvvetlendirecek reformlara ve batılılaşmağa karşı tam bir reaksiyon göstermemiştir. XIX uncu Yüzyılın ikinci yarısında faaliyet göstermeğe başlayan Genç Osmanlılar, Tanzimat ve Birinci Meşrutiyeti başardıktan sonra boş durmamışlardır. Abdülhamid'in bu fiilî mutlakiyet despotizmi içinde ikinci genç Türk hareketine girişmişlerdir. Organize bir muha-

leket kurarak demokrasiye doğru aydınlatma faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu, bir yandan Hamid'in fiilî mutlakiyet rejimini; eğitim, adliye, komünikasyon, basın ve yayın alanlarında, İkinci Meşrutiyeti hazırlayan reformlara zorlamıştır. Öte yandan da, İkinci Meşrutiyetin fikir yapısını teşkil edecek iktisadî, siyasal, sosyal fikirleri -gizli bir halde bile olsa- batıdan alınmağa veya yerli şartlar içinde yeniden imâl edilmeğe başlanmıştır. Bu suretle, fiilî despotizm içinde, demokrasiye doğru gidişi kolaylaştıran reformlar ile, demokrasiye ait gizli fikir hareketleri olmuştur. Bu fikir hareketleri ile bir gurubu; merkeziyetçi bir Meşrutiyet istemiştir. Bunlar, Auguste Compt'dan ilham almışlardır. Bir başka gurup da, içinde köylü ile aydınların birbirine bir federatif devlet ister. Bunlar da, teşebbüsü şahsî ve ademi merkeziyet felsefesine bağlıdır. Ve nihayet, bu ikinci genç Türk hareketi, yeni bir Anayasa İhtilâli ile, Meşrutiyeti geri getirmiştir.

V — BİR PARTİ MUTLAKİYETİ İÇİNDE, DEMOKRASİNİN FİKRİ PLÜRALLİZMİ :

1908 de, Meşrutiyet, bir Anayasa İhtilâli ile geriye gelince, demokrasiye intibak konusunda Anayasa tâdili yapmıştır: Padişahlık müessesesindeki mutlak karakteri kaldırmıştır. Daha gelişmiş bir parlamenterizm şekli içinde, yürütmeyi, başındaki hükümdar ile birlikte, Anayasaya, Anayasa organlarına tâbi kılmıştır.

Fakat, kısa bir süre içinde, İkinci Jön Türkler, İttihat ve Terakki Fırkası içinde bu Parlmanterizmi yürütemeyeceklerini anlayarak, bu sefer, kendi parti mutlakiyetlerini, hattâ bir parti oligarşisini kurmağa yarayacak türlü tâdiller yapmışlardır.

Bununla beraber, bu parti mutlakiyeti içinde, iktisadî sosyal fikirler alanında bir demokrasi plüralizmi meydana gelmiştir. Bu fikrî plüralizm içinde de yeni kuşaklar demokrasi idée'si ile temas kurmağı öğrenmişlerdir, siyasal modernizasyonun gelecek safhalarını düşünmek, araştırmak imkânını bulmuşlardır. Nitekim, bu fikrî oluşmadan da, ileride saltanat ve hilâfetsiz bir Cumhuriyet; laik bir toplum yapısı veren reformlar; bu laik toplum içinde bir laik devlet; siyasal parti rekabetine dayalı devrî, genel seçimlerden çıkan bir siyasal iktidar; bu siyasal iktidara geniş bir insan hakları doktrininin sınır ulusu; bu siyasal iktidarın türlü hukukî ve siyasal yollarla denetimi gibi devletin sosyal bir mahiyet alışı gibi hususları ihtiva eden bir demokrasi, Kemalist Cumhuriyet ile, 1960 İhtilâlinin sosyal devleti doğacaktır.

İşte, bunları meydana getiren bu fikrî plüralizm şundan ibaret-
tir :

i — *Batıcılık* : Batının ekonomik ve sosyal hayatını almak is-
ter. Osmanlı toplumunu, Batının ilim ve tekniği ile donatmak ister.

ii — *İslâmcılık* : İslâm, sosyal ve politik alanda, zaten bir de-
mokrasidir. Binaenaleyh, bu konuda, batıdan alınacak birşey yok-
tur. Tersine Batı karşısında islâmî telakkilere bağlı kalmalıdır.
Yalnız, Batı, ekonomik ve maddî alanda üstündür. Binaenaleyh,
Batıdan, ancak, ekonomik ve maddî alanda gerekli metod ve mal-
zeme alınmalıdır.

iii — *Türkçülük* : Bir Osmanlı Milleti yoktur. Ama bir Türk
Milleti vardır. Fakat, bu millet de, kendi varlığını ileri süremiyor.
Bu milletin kendi varlığını idrâk etmesi lâzımdır. Bunun için, bazı
reformlar gerekir :

a — Hukuk ve ilim din karşısında bağımsızlığını kazanmalı-
dır.

b — Din, devletten ayrılmalıdır.

c — Devlet teşkilât ve müesseselerinde dinî adalet, dinî eğitim
kalkmalıdır.

d — Yerli din ve milliyetten doğan kültürü, Batı karşısında
da muhafaza etmelidir.

iv — *Meslekler* : Bunlara göre, Türkiye, Communantaire top-
lum tipidir. Yâni, pasif, herşeyi devletten bekleyen kişilerden kuru-
lu bir toplumdur. Türkiye, bu toplum tipinden Particulariste top-
lum tipine geçmelidir. Yâni, şahsî teşebbüse, ademimerkeziyete da-
yanan bir toplum olmalıdır.

v — *Sosyalistler* : Batılılaşmak sosyalizm ile olur. Hürriyet,
ancak ihtilâlcî metodlarla elde edilir. 1908 de ihtilâlin siyasal dev-
resi bitti. Şimdi, bir sosyal ihtilâl ile, sosyal devreyi de idrâk ge-
reker.

Buraya kadar, Osmanlı reformlarından bir «demokrasi» mey-
dana getirme çabalarını anlattım. Hemen yukarıki satırlarda da
1908 - 18 arasında mevcut olan bir fikir plüralizmini gösterdim ve
sonra bu plüralizmden, Mustafa Kemal'in ve 1960 İhtilâlinin halk-
çı - laik - sosyal Cumhuriyetinin doğacağını işaret ettim.

Gerçekten, İmparatorlukta kısmî müesseseler islahları şeklinde Damat İbrahim Paşa ile başlayan reform hareketleri devam etmiş ve bu Cumhuriyeti yaratmıştır.

Ama, Batılı demokrasiye geçişin bugün için de halâ var olan bazı zorlukları ve imkânsızlıkları olmuştur. Ve bu yüzden, Osmanlılar -hatta bugünkü Türkler- batılı demokrasiye tam varamamıştır. Bu zorlukları ve imkânsızlıkları, ekonomik şartlar alanında aramak gerekir.

Bizce, Osmanlılar -ve hatta bugünkü Türkler- bir ileri sanayî devrine bir türlü geçemedikleri içindir ki, bir geri ekonomik düzende kalmış oldukları içindir ki, sosyal bünyeleri batı demokrasisine elverişli bir yapı haline gelememiştir; onun içindeki batı örneği siyasal mekanizmaları da, gerçekten bir batı demokrasisi mekanizması olarak işlemede noksanlık göstermiştir. Şöyle ki :

1 — Osmanlılar, siyasetten en güçlü devrelerinde bile Kapitülasyonlar yüzünden batının merkantilizminin tâbii olmuşlardır. Yani batı Osmanlılardan aldığından fazlasını Osmanlılara satmıştır. Ve bu kapitülasyonlar yolu ile batı, Osmanlı ülkesini, daha sanayî devriminden çok önce, kendisine açık pazar haline getirebilmiştir. Bu sebeple, Osmanlılar, daha baştan ekonomik ve ticarî bağımsızlığa sahip olamamışlardır. Binaenaleyh, Batıda, ticaretin, zanaatın, sanayiinin doğurduğu burjuva, bunların gelişmediği Osmanlılarda hasıl olamamıştır. Burjuvanın varlığını korumağa matuf bir siyasal hareket (demokrasileşme de) olamamıştır.

2 — Sonra, Batı, 18 inci yüzyıl sonundan, 19 uncu yüzyıl sonuna kadar olan sürede, sanayî devrimini yapmıştır. Yâni, küçük firmalar ev sanayii, el sanayii, imalât sanayii tasfiye edilmiştir. Bu işlerde çalışanlarla, bir miktar tamiratçı da işçi olmuştur. İşçi sınıfı artmıştır. O zaman da bunlar, örgütlenip, sanayii devriminin arttırdığı kârdan, daha fazla pay alabilmişlerdir. Bu da, Burjuva varlığını korumak için meydana gelmiş siyasal inkilâp ile doğmuş demokrasiyi, bir nisbî sosyal adalet rejimi olmağa zorlamıştır. Bu suretle, demokrasi, hayatını sürdürmeye yarayan bir esneklik, bir kabiliyet kazanmıştır.

Osmanlılar da, zaten bir ekonomik bağımsızlıkları olmadığı için kendileri içinde böyle bir sanayî devrimi yapamamışlardır. Binaenaleyh teşkilâtli işçi sınıflarına sahip olamamışlardır. Onlar vasıtasıyla de 1908 lerde kurdukları siyasal sistemi, sosyal muhteva ile doldurup, yaşatma imkânına kavuşturamamışlardır.

3 — Batının yaptığı sanayî devrimi, Batı karşısında açık pazar olma zorunda bulunan Osmanlılardaki ev, el imalât sanayiini de öldürmüştür. Fakat bu sınıf halk, Osmanlılarda bir ileri sanayî doğamadığından Batıdaki gibi sanayî işçisi haline girememiştir.. Ya devlet kapısına girmiştir. Ya da imparatorluk zayıfladıkça devlet topraklarına sahip çıkarak güçlenen derebeylerine kul olmuştur. Bu sebeple, işçi hareketleri olamamıştır. İşçi hareketlerinin demokrasiye getirdiği sosyal muhteva gelememiştir. Demokrasinin de sıhhatli işlemesi mümkün olamamıştır. Batı'da sanayî ve ticaretin doğması ve gelişmesi demokrasiyi yaratmıştır. İleri sanayî devrine geçiş de, demokrasiyi sosyal bir muhteva ile dolduran yaşama gücüne kavuşturmuştur. Osmanlıların siyasal rejim talii ise şu olmuştur : Batıdan gelen soyut fikirlerle ve Batı karşısında tutunmak ihtiyacı ile Mutlakiyetten demokrasiye doğru gidilmiştir.

Fakat Batıdaki ekonomik oluş mevcut olmadığından, bu demokrasi soyut bir fikir halinde kalmıştır, şekilden ibaret bir mekanizma halinde kalmıştır; toprak yapısına hakim ağaların; onların kasaba ve şehirlerde menfaati olan eşraf ve serbest meslek erbabının hesabına işleyen bir mekanizma halinde kalmıştır.

Şimdiki problem : Sanayî devrimini vaktiyle yapamamış; o devrin istihdâm ve sermaye birikimi şartları olmadığından şimdi de, bunu kapitalist metodla yapamıyacak olan bir ülkede, siyasî kudreti, toprak yapısına hâkim ağalarla, taşra kasaba ve şehir eşrafı ve onların menfaati serbest meslek erbabı tekelinden kurtarma problemidir (1).

(1) Bu çalışma hazırlanırken : Prof. Tunaya'nın «Türkiye'nin siyasî hayatında Batılılaşma Hareketleri» 1960; Bernard Lewis'in «The Emergence of Modern Turkey» 1961; Doç. İdris Küçükömer'in «Türkiye Nereye Gidiyor?» 1966, adlı büyük makalesinden -Akşam Gazetesi- yararlanılmıştır.